Válek, Vlastimil

Obraz poválečné slovenské memoáristiky

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná. 1987, vol. 36, iss. D34, pp. [71]-84

Stable URL (handle): https://hdl.handle.net/11222.digilib/107840
Access Date: 29. 11. 2024
Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MUNI ARTS Masarykova univerzita Filozofická fakulta

Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University
digilib.phil.muni.cz

SBORNÍK PRACÍ FILOZOFICKÉ FAKULTY BRNĚNSKÉ UNIVERZITY
STUDIA MINORA FACULTATIS PHILOSOPHICAE UNIVERSITATIS BRUNENSIS
D 34, 1987

VLASTIMIL VÁLEK

OBRAZ POVÁLEČNÉ SLOVENSKÉ MEMOÁRISTIKY

Memoárová literatura jako součást literatury faktu zaujala postupně významné místo v našem poválečném literárním vývoji. Příčiny a okolnosti, které vedly k této skutečnosti, jsme vyložili v monografii věnované specifické problematice memoáristiky.[1] Tam jsme se také pokusili postihnout vývojovou křivku českých poválečných memoárů a konstatovali jsme, že jejich kvantitativní vrcholy se objevily třikrát: v letech 1945—1946 (šlo především o vzpomínková svědectví o válce, frontových a ilegálních bojích a o koncentračních táborech a vězeních), 1958—1963 (zde přední místo zaujaly vzpomínky levé umělecké avantgardy i politické avantgardy a memoáry spjaté s vývojem dělnického hnutí a činností Komunistické strany Československa) a od poloviny sedmdesátých let (na tomto rozvoji se podílejí poměrně výrazně herecké memoáry, ale zvětšuje se i množství svědectví jiných umělců nebo veřejných pracovníků). Zároveň jsme se zamysleli nad faktory, které měly na vydávání svědeckých výpovědí vliv: byly to faktory stojící mimo literaturu (např. faktor společenský, ideový, odborný, sociální objednávka aj.), faktory vycházející z literatury samé (faktor literární spolu s vlivem literárního vzoru, ale i faktor propagační či výchovný) a vlivy zakotvené ve spisovatelově subjektu (snaha svědčit o minulosti a podat informace o prošlých dějích a osobách ap.). Souhra těchto podnětů je podstatná pro zesílení či zeslabení vlny memoárů v poválečné literární produkci.

K rozkvětu memoárové literatury v poválečném období nedošlo jen v české literatuře; je to obecnější jev svázaný s konkrétní historickou situací. Na obraze vzpomínkové literatury se zejména v první fázi poválečného vývoje značně podílejí svědectví o válce a o boji proti fašismu. Je to možné vysledovat například na vzpomínkových knihách vydávaných v Sovětském svazu[2], kde má

[1] Válek, V.: *K specifičnosti memoárové literatury.* Brno 1984; srovnej zejména kapitolu *Frekvence české memoárové literatury 20. století*, s. 129—149.

[2] Přehledný obraz poválečné dokumentární a memoárové literatury v SSSR podává např. Zdeňka Havránková v článku *Ruská sovětská dokumentární a memoárová literatura. Pokus o shrnující obraz i příspěvek k teorii žánru.* Československá rusistika, 17, 1972, č. 5, s. 224—228.

memoáristika bohatou tradici a neustále se rozvíjí,[3] ale podobný obraz nacházíme i ve svědecké literatuře jiných zemí.[4]

Všímáme-li si pozorně literárního dění na Slovensku, neujde nám, že i zde se zejména v posledním období rozvíjí memoárová literatura. Vysledování tohoto rozvoje a jeho srovnání s českou vzpomínkovou produkcí může být podnětné, protože slovenská a česká literatura jsou si velmi blízké. Nejde jen o blízkost jazykovou, ale jde i o úzké vzájemné styky, které probíhaly také na poli literárním.[5] I když slovenské písemnictví vycházelo zejména v minulosti z jiných tradic a v některých obdobích se formovalo pod vlivem jiných podnětů, i když řešilo během svého vývoje až do minulého století často jiné úkoly než literatura česká,[6] došlo v historickém vývoji ke sblížení obou literatur natolik,[7] že zejména poválečný úsek stojí na společných principech. Ani nyní to neznamená totožnost podnětů, tematickou shodu nebo paralelní rozvíjení stejnorodých postupů literární tvorby, protože specifikum národní literatury je nezastřitelné a vychází z hlubokých, staletími utvářených zdrojů.[8] Přesto však je možné a účelné porovnat rozkvět memoárové literatury slovenské s rozvojem memoárové literatury české a dojít na tomto podkladě k závěrům, které naše znalosti o vzpomínkové literatuře prohloubí a obohatí.

V následujících úvahách nám nepůjde o to, abychom prozkoumali charakter slovenské memoárové literatury v celém historickém vývoji. Soustředíme se na poválečné období a jen v hlavních rysech připomeneme předchozí vývoj; všimneme si, jak jej interpretují slovenští badatelé.[9]

Při sledování slovenských vzpomínek je na první pohled zřejmé, že zejména v šedesátých a sedmdesátých letech došlo ke kvalitativnímu rozmachu žánru.

Vyšly např. tyto vzpomínkové knihy: Ján Hrušovský, Umelci a bohémi, 1963; Vladimír Clementis, Nedokončená kronika, 1964; Štefan Bednár, Ďaleko sú fronty, ďaleko je máj, 1965; Ladislav Beňo, Salvy pod končiarmi, 1965; Jozef Ľudovít Holuby, Rozpomienky, 1965; Dav, spomienky a štúdie, 1965; Ivan Stodola, Bolo ako bolo, 1965; Andrej Mráz, Čím

---

[3] Viz Kardin, V.: *Segodnja o včerašnem. Memuary i sovremennost.* Moskva 1961, s. 9—10. Srovnej také Tamarčenko, G.: *O serii literaturnych memuarov.* Voprosy literatury, 2, 1958, č. 12, s. 151, a Levickij, L. A.: *Memuary.* In: Kratkaja literaturnaja enciklopedija, 4. díl. Moskva 1967, s. 761.

[4] Rozkvět zaznamenala např. polská memoárová literatura. Viz např. Jakubowski, J. Z.: *Na marginesie pamiętników i wspomnień.* Przegląd humanistyczny, 6, 1962, č. 4, s. 192—194; dále srov. edici založenou pro vydávání memoárové literatury: Biblioteka Pamiętników Polskich i Oncych. Pod redakcją Wacława Zawadzkiego.

[5] Srov. např. publikaci *Československý literárny kontext.* Bratislava—Praha 1980.

[6] Karel Čapek například v třicátých letech ve sborníku *Slovenská prítomnosť literárna a umelecká,* vydaném pod redakcí Smrekovou v Praze v roce 1931, říká: „Slovenská literatura potřebuje, aby přestala být protestem a stala se oslavou slovenského života" (s. 52).

[7] Josef Hora do sborníku *Slovenská prítomnosť literárna a umelecká* (Praha 1931) napsal: „Mladá česká i slovenská literární generace jsou si, myslím, stále blíže. V stále živějším styku naleznou jistě vzájemný prospěch" (s. 130).

[8] Srov. např. studii Hany Hrzalové *Vztahy české a slovenské socialistické literatury po osvobození,* opublikovanou ve sborníku Československý literárny kontext (Bratislava—Praha 1980, s. 196—209).

[9] Podstatu materiálu, jehož používáme, shromáždila a roztřídila ve své diplomové práci *Frekvence knižní memoárové literatury na Slovensku po druhé světové válce* (Brno 1979, zpracováno pod vedením V. Válka) Eva Křivánková.

slovo žilo, 1967; Hela Krčméry, Puknuté husle, 1967; Ján Smrek, Poézia — moja láska, 1968; Tido J. Gašpar, Zlatá fantázia, 1969; Ivan Stodola, Smutné časy, 1969; Karol Hanzlíček, Spomienky na začiatky robotníckeho hnutia v Bratislave, 1970; Jozef Króner, Herec na udici, 1970; Milo Urban, Zelená krv, 1970; Libuša Mináčová, Muž z obrazu, 1970; Štefan Janšák, Boli časy, boli, 1971; Ján Hrušovský, Stála vojna, stála, 1971; Andrej Plávka, Smädný milenec, 1971; Zuzka Zguriška, Strminou let, 1972; Peter Kružliak, Skrvavený potok, 1972; Janko Alexy, Už je chlap na nohách, 1973; Pavel Bunčák, Hriešna mladosť, 1973; Štefan Janšák, Posledný suplikant, 1973; Janko Alexy, Paleta slov, 1974; Jozef Króner, Herec nielen na udici, 1974; Andrej Mráz, Brázdami života, 1974; Ján Poničan, Búrlivá mladosť, 1975; Andrej Plávka, Plná čaša 1976; Ján Poničan, Dobyvateľ, 1977; Ivan Stodola, V šlapajoch Hippokrata, 1977, aj.

Je proto pochopitelné, že nad problematikou vývoje memoárové literatury, zesilováním a zeslabováním jejího proudu, zamýšleli se slovenští teoretikové, a to zejména v souvislosti se svědeckou literaturou sedmdesátých let.[10] Například Ivan Kusý vyslovil otázku, na kterou ovšem odpovídají i ti badatelé, kteří ji přímo neformulovali: „Je to len dobiehanie vývinu iných literatúr — najmä západoeurópskych a ruskej — kde memoárová próza sa chápe ako rovnocenná zložka ostatnej beletrie, majúc aj svoje vlastné tradície —, alebo to súvisí s celkovým príklonom k non fiction? Nie je tu však aj nejaká príčinnosť či súvislosť len slovenská?"[11] Ivan Kusý hned odpovídá: „Zdá sa, že spoluúčinkujú všetky uvedené momenty a aj to, že spomína sa zväčša už na skončenú epochu."[12] Poté ve zkratce přehlíží slovenskou vzpomínkovou tvorbu a uvádí, že období rozkvětu byla už dříve, „avšak akési izolované, bez vnútornej návaznosti. Memoárová spisba koncom sedemnásteho storočia bola priamym nástrojom ideového boja a vznikala bezprostredne po udalostiach. Nové obdobie rozkvetu prišlo o dvesto rokov neskoršie, keď starí štúrovci začali spomínať na svoje mladé zápasy. Podsúvajú im názory svojej staroby (najvýraznejšie je to v Hurbanových prácach), bojujúc tak proti cudzím i domácim kritikom svojich koncepcií. Potom zas skoro na sto rokov memoárová literatúra ustupuje do pozadia, i keď sú to roky veľkých historických udalostí. [...] Ale ak sa aj spomínalo, robili tak najmä politici, aby slúžili svojim aktuálnym politickým cieľom (Šrobár) a bokom zostávali spisovatelia. [...] Pritom tieto udalosti prežila mocná plejáda autorov prvej i druhej vlny slovenského literárneho realizmu (Hviezdoslav, Kukučín, Vlček, Škultéty, Tajovský, Timrava, Podjavorinská...). [...] Iná situácia je v ‚povstaleckej' próze. Tu téma ‚objavila' pre slovenskú prózu rad autorov, ktorí po prvej memoárovej próze prešli aj k iným žánrom (napr. Lazarová od Kamarátov cez romány až k detektívkam). Je tu však aj niečo nového. Ak vojnové prózy z prvej svetovej vojny zväčša

[10] Např. Bagin, A.: *Vlastný životopis G. K. Zechentera Laskomerského (K otázke typu memoárovej literatúry).* Slovenská literatúra, 22, 1975, č. 6, s. 526—539; týž: *Pokus o charakteristiku memoárovej literatúry.* Slovenská literatúra, 24, 1977, č. 2, s. 170—179; *Viktor Kochol číta Andreja Plávku. Román a kronika jedného života.* Romboid, 12, 1977, č. 3, s. 12—17; Kusý, I.: *Memoáre ako žáner.* Slovenská literatúra, 19, 1972, č. 4, s. 402—404; týž: *Memoáre ako svedectvo rozhrania.* Slovenská literatúra, 26, 1979, č. 3, s. 217—238; týž: *Literatúra zo spomienok a dokumentov.* In: Premeny povstaleckej prózy. Bratislava 1974, s. 94—104; Petrík, V.: *Poézia spomienok.* Slovenské pohľady, 85, 1969, č. 4, s. 134—136; Šmatlák, S.: *Zo života Andreja Plávku, čiže Poézia a Pravda.* Romboid, 6, 1971, č. 4, s. 46—48; Ševček, J.: *Spoveď osobná i generačná.* Slovenské pohľady, 87, 1971, č. 9, s. 118—120, aj.

[11] Kusý, I.: *Memoáre ako žáner.* Slovenská literatúra, 19, 1972, č. 4, s. 402.

[12] Tamtéž, s. 402.

ani nedosiahli literárnosti, povstaleckým spomienkovým prózam sa neraz oprávnene vyčítalo prílišné beletrizovanie. Práve od nich však vedie cesta aj k súčasnemu obdobiu rozvoja memoárovej literatúry. A pre jej charakter je rovnako príznačná beletrizácia na úkor niektorých žánrových cností memoárovej prózy (merané inými literatúrami).“[13]

Albín Bagin ve stati Pokus o charakteristiku memoárovej literatúry uvádí, že slovenská memoáristika se vyvíjí přerušovaně, „v akýchsi vlnách. Jedným z období rozkvetu sú posledné desaťročia 19. storočia, čas životnej jesene príslušníkov zakladateľskej štúrovskej generácie, ktorá stála pri kolíske prvého slovenského národného pohybu a chce na sklonku života — v nepriaznivých spoločenských pomeroch — podať o tom autentické svedectvo ako príklad pre prítomnosť“.[14] V této souvislosti připomíná v poznámce díla S. Štefanoviče, Š. M. Daxnera, J. Franciscího, G. K. Zechentera a J. Záborského. Do popředí zde vystupuje faktor dobový (společenský), vycházející mimo jiné také z pamětníkova vztahu k minulosti a k současnosti, spojený se zřetelem ideovým. Zároveň však působí i faktor „subjektivní“ a zejména snaha starších pamětníků podat informace o minulosti, roztřídit kdysi méně přehledná fakta a zhodnotit je. Bagin zdůrazňuje právě tento podnět: touhu starších pamětníků podat autentické svědectví současníkům. Tento důvod je velmi silný v průběhu celého vývoje memoárové literatury a zvláště u starších pamětníků s velkými životními i uměleckými zkušenostmi přirozený. Následující generace se proto k těmto svědectvím vracejí a znovu je vydávají a hodnotí, porovnávají své soudy se soudy svých předchůdců, hledají v nich zdroje a podněty, které ovlivňovaly další vývoj. (Tento postup nacházíme i v poválečné memoáristice.) Je samozřejmé, že nová bádání, objevování nových dokumentů doplňují předchozí svědectví, dávají jim nový smysl. Proto se také tyto memoáry, zařazené do nových souvislostí, zúčastňují poznání předchozích vývojových etap.[15] Je to pochopitelné, protože každá generace si prověřuje svůj vztah k hodnotám vytvořeným předchozími generacemi, a proto zkoumá všechny možnosti, které dovolují poodhalit roušku z polozasutých a polozapomenutých dějů, osob, věcí a vztahů. Sem spadá i objevování a vydávání memoárů dosud nepublikovaných nebo také jejich soustřeďování v literárních archívech a muzeích, kde jsou přístupné badatelům (především v Matici slovenské).

Slovenský badatel Albín Bagin, který rozebral některé významné slovenské memoárové knihy a zamyslel se i nad obecnou problematikou memoárového žánru, určil příčiny rozvoje memoáristiky nejen 19. století, ale i memoáristiky poválečné. Píše: „Ide o výpoveď príslušníkov prvej slovenskej poprevratovej

[13] Tamtéž, s. 402—403. Srovnej také jeho stať *Memoáre ako svedectvo rozhrania*, zejména druhou část, kde se autor zabývá podrobněji nejvýznačnějšími vývojovými etapami slovenské memoáristiky, uvádí konkrétní příklady a díla hodnotí.

[14] Slovenská literatúra, 24, 1977, č. 2, s. 177.

[15] Po roce 1945 vyšly např. práce vzpomínkového charakteru těchto autorů (uvádíme je v chronologickém sledu): Martin Rázus, Janko Jesenský, Terézia Vansová, Ján Kollár, Elena Maróthy-Šoltésová, Ján Francisci, Gustáv Kazimír Zechenter-Laskomerský. Dále vyšla řada sborníků a korespondencí, a to v edici nakladatelství Tatran *Pamäti a dokumenty*, založené v roce 1955. Ze sborníků jsou to např. *Hviezdoslav v kritike a spomienkach* a další sborníky stejného zaměření, věnované Janko Jesenskému, Jozefu Gregoru Tajovskému, Martinu Kukučínovi, Ladislavu Nádašimu Jégé, Timravě aj. Četné jsou i vydané soubory korespondence.

generácie, ktorá sa podieľala na procesoch konštituovania národných ustanovizní po roku 1918, ako aj na zápasoch o charakter republiky v pokrokovom a socialistickom tábore. Táto generácia chce zavŕšiť svoje dielo prostredníctvom memoárov a na druhej strane pociťuje v tomto zmysle tlak sociálnej objednávky. Oba modely majú pritom spoločné i odlišné črty; odlišnosť spočíva okrem iného v ideovom posune od národneho k sociálnemu a socialistickému hľadisku."[16]

Na tento soud se odvolává také Ivan Kusý ve stati Memoáre ako svedectvo rozhrania. Přiznává uplatnění tlaku mimoliterárních momentů, připomíná však, že se neprojevuje „tak mechanicky a priamočaro", a při posouzení memoárové knihy Smädný milenec Andreje Plávky konstatuje, „že časť slovenskej memoárovej prózy prerastá funkciu ‚prikladu' a nie je iba spĺňaním ‚tlaku sociálnej objednávky'; ‚umelecká svojprávnosť' sa však využíva na to, aby sa najlepšie diela vyraďovali zo žánru memoárovej literatúry."[17]

Na rozmach poválečných slovenských vzpomínek působí *faktory* v mnoha směrech obdobné s těmi podněty, které ovlivnily rozkvět české memoáristiky daného období.[18] Najdeme ovšem i popudy odlišné, vyvěrající z některých rozdílných historických jevů (a tím i rozdílných podnětů), tedy z rozdílných podnětů tkvících v oblasti mimoliterární, ale také z odlišných impulsů uložených ve svébytné struktuře literární. Vedle těchto faktorů, jež jsme označili jako *„vlivy působící na vzpomínkovou literaturu zvenčí"* a vlivy *„vycházející z literatury samé"*, se ovšem uplatňuje i třetí okruh vlivů *„tkvících ve spisovatelově subjektu"*.

K prvnímu okruhu *mimoliterárních, vnějších vlivů* zasahujících slovenskou poválečnou memoáristiku patří vývojově důležité společensko-politické události, které se v historickém vývoji v některých obdobích poněkud odlišovaly od vývoje v českých zemích. Boj proti fašismu byl společný, ideové principy tohoto boje shodné, byl však vytvořen tzv. slovenský štát a s touto situací se slovenská próza vyrovnávala. Naznačují to i vzpomínky tematicky se vážící k druhé světové válce (např. S. Falťan, Slováci v partizánskych bojoch v Sovietskom zväze, 1957; sborník S ohňom v srdci, 1962; vzpomínky účastníků dukelsko-karpatské operace Dukla večne živá 1, 2, 1969 a 1975; Pavol Turza, Bojisko voňalo olovom, 1973 a mn. j.). Značný byl vliv Slovenského národního povstání, které vtisklo trvalou pečeť nejen vzpomínkovým publikacím, ale také dokumentární a beletristické próze. Pro tento tematický okruh jsou — stejně jako v české memoáristice — typické sborníky (např. Ako sa rodilo priateľstvo na večné časy, 1959; Vo vzduchu i na zemi, 1969; Spomienky večne živé, 1970 a řada dalších), ovšem patří sem i vzpomínky jednotlivých pamětníků (např. Ján Kotoulek, Bolo nás osemnásť, 1949; Hela Volanská, Stretnutie v lesoch, 1952; Edo Friš, Povstanie zďaleka i zblízka, 1964; Gustáv Husák, Svedectvo o Slovenskom národnom povstaní, 1964; Ladislav Beňo, Salvy pod končiarmi, 1965 atd.). Další mimoliterární popudy, související s výročími dělnického hnutí,

[16] *Pokus o charakteristiku memoárovej literatúry.* Slovenská literatúra, 24, 1977, č. 2, s. 177.

[17] Slovenská literatúra, 26, 1979, č. 3, s. 218.

[18] Podrobněji je o nich pojednáno v práci Vlastimila V á l k a *K specifičnosti memoárové literatury* (Brno 1984, s. 137—142).

s výročími založení Komunistické strany Československa, výročími osvobození atd., byly shodné s impulsy ovlivňujícími vzpomínkovou literaturu v českých zemích, stejně jako tlak sociální objednávky a čtenářské poptávky. Souhlasná je v obou literaturách také snaha odborníků a často i publicistů soustředit od pamětníků svědecký materiál, potřebný k detailnějšímu poznání doby.

Faktory *vycházející z literatury samé*, tzv. „literární", jež souvisejí se vztahem memoárové literatury k jiným oblastem písemnictví, rovněž se ve slovenské memoáristice uplatňují. Nejde jen o vzor Plávkových pamětí, který je impulsem podobného typu jako v českém prostředí Nezvalova kniha Z mého života. Ivan Kusý správně upozornil, že „v slovenskej literatúre mnohí autori pri svojom spomínaní hranicu detstva a mladosti ani neprekročia a prípad Andreja Plávku, ktorý zachytil šesťdesiatosem rokov svojho života, je ojedinelý. Ale aj on má iné ‚rozmery'. Na prvých dvadsaťdva rokov spomína viac ako v tretine svojej dilógie".[19] Jde vůbec o vztah slovenské memoáristiky k literatuře krásné, který má u slovenských pamětníků z řad spisovatelů či jiných autorů stojících blízko literárnímu dění specifickou tvář a je zřejmě silnější než v české memoáristice, protože je svým způsobem dán tradicí nesyžetové (lyrizované) slovenské prózy už od třicátých let, která přetrvává i do období poválečného. Uvědomujeme si především zesílení lyrického charakteru, poetično vnášené do pamětnického svědectví, tedy uplatňování fantazijních prvků. Ivan Kusý k tomuto problému v citované stati Memoáre ako žáner (s. 403) říká: „Uplatňovanie postupov fiktívnej umeleckej literatúry prejavujúce sa v rozličných stupňoch sujetovosti, poetickej evokácie či lyrizovania vyplýva (okrem subjektívnej nechuti a ťažkostí pri zháňaní prameňov a dokumentov k rekonštrukcii skutočnosti) nepochybne z charakteru tvorby memoárov i z estetického ideálu ich čias. Nie náhodou spomedzi súčasných slovenských memoáristov je najvecnejší, najmenej evokujúci Ivan Stodola a rovnako nie náhodou sú aj Jančákove aj Matuškove spomienky esejmi — raz problémovými a filozofickými, inokedy zas portrétnymi či historicko-sociologickými. Zdôrazňovanie sebavyjadrenia je konštitutívnym znakom lyrickej tváre slovenskej literatúry i špeciálne prózy, ktorá v rokoch po prvej svetovej vojne predstavovala umelecký ideál a nechala nezmazateľné stopy nielen v Smrekovi či Lukáčovi, ale aj v ‚tradičnom' Plávkovi a ‚revolučnom' Poničanovi."

Memoárová literatura má ovšem domovské právo v literatuře dokumentární a působí na čtenáře právě svým svědeckým charakterem, tím, že pamětník popisuje autenticky prožité skutečnosti, i když je interpretuje subjektivně. Zde tkví přesvědčivost memoáristiky, a to i v těch knihách, které svou vyhrocenou lyričností soutěží s literaturou uměleckou (Plávkovy vzpomínky mají podtitul Skoro ako román jedného života); lidé je vnímají jako sdělení o viděném a prožitém, proto se jimi dají ovlivňovat při posuzování reality.

Jestliže jsme uvedli, že lyrizující tendence v některých současných slovenských memoárech vyvěrají z pamětníkova subjektu, z jeho způsobu vidění a hodnocení, dostali jsme se už k třetímu okruhu vlivů poznamenávajících memoáristiku poválečných let. Je to *faktor „subjektivní"*, který se promítá nejen do lyrizace textu, ale má — stejně jako u českých vzpomínek na dobu meziválečné avantgardy — i další úlohu: je to touha vysvětlit poslání, úlohu a místo

[19] Kusý, I.: *Memoáre ako svedectvo rozhrania.* Slovenská literatúra, 26, 1979, č. 3, s. 232.

slovenské meziválečné avantgardy v literárním a společenském vývoji, zejména objasnit postavení a činnost davistů. „V súvislosti s rozkvetom slovenskej memoárovej prózy posledného obdobia neslobodno zabudnúť ešte na jednu vec. Ako takmer vo všetkom týkajúcom sa u nás socializmu, socialistickej kultúry ani počiatok tohto rozkvetu si nemožno predstaviť bez zástoja davistov. Istotne stricto sensu ani Clementisova Nedokončená kronika, ani Husákovo Svedectvo o Slovenskom národnom povstaní — obidve knihy vyšli roku 1964 — nepatria do rozkvetu žánru. Clementisovo dielo bolo napísané už za vojny a Husákovo je príkladom takých memoárov, ktoré sa stali vedou. Ale už ich vyjdenie bolo odtabuizovaním čias a skutočností, bez ktorých nikto z našich súčasníkov nemôže napísať úplné a pravdivé spomienky na svoj život."[20] Sem do této oblasti patří i faktor svědecký, tj. úsilí pamětníků informovat veřejnost o průběhu svého života (Ivan Stodola, Andrej Mráz, herecké memoáry aj.); zde je živná půda především pro paměti autobiografické.

Všechny faktory, na něž jsme upozornili, projevují se v memoáristice slovenské i české. Některé z nich převažují u vzpomínek ze slovenského prostředí (lyričnost, poetičnost), jiné v prostředí českém (např. šíře avantgardních pamětnických svědectví), přece však dokazují, že i přes rozdílnost některých historicko-společenských popudů je vzpomínková próza obou národních literatur svázána některými shodnými rysy. Nejvíce shodných prvků najdeme v tradičních pamětech autobiografického rázu, psaných staršími pamětníky, a ve vzpomínkách prostých lidí prošlých druhou světovou válkou, koncentračními tábory nebo i sociálními boji v meziválečném období. Jejich znaky jsou téměř totožné — jak totožné byly také impulsy a doba, jež na ně působily. Nejrozdílnější jsou vzpomínky ovlivněné literárními faktory: tradice, předchozí literární vývoj byl odlišný, tkanivo, z něhož jsou podobné paměti spředeny, je proto různé. Je to přesvědčivý důkaz vlivu literatury samé na vlastní tvářnost a styl.

Okruh *témat*, jimž se poválečný slovenský memoárový žánr věnuje, dělí Eva Křivánková do deseti bodů:[21] vzpomínky na vlastní život (autobiografie); vzpomínky na Slovenské národní povstání; vzpomínky z druhé světové války, koncentračních táborů, na boj proti fašismu a na osvobození; vzpomínky na významné osobnosti, příbuzné, přátele a známé; zážitky z jiné země; vzpomínky na sociální, politické a společenské poměry na Slovensku; vzpomínky na založení KSČ a její boje; vzpomínky z první světové války; ostatní vzpomínky; korespondence. Její obsahové dělení memoárů je v zásadě možné, tyto tematické okruhy je ovšem možno soustředit a utřídit ještě jinak. V podstatě totiž inklinuje poválečná slovenská memoáristika ke dvěma základním typům svědectví, jak je známe z celého vývoje memoáristiky (nejen české, ale i ostatních národních literatur): jednak předkládá pamětník svědectví *„o sobě"*, jednak svědectví *„o době"*, popřípadě oba tyto dominující principy výpovědi kombinuje; vždy jde ovšem vlastně o vykreslení svědkovy účasti na životě společnosti (zvláště v těch případech, kde pamětník zaujímal

[20] Tamtéž, s. 220.

[21] *Frekvence knižní memoárové literatury na Slovensku po druhé světové válce*. Brno 1979 (diplomová práce), s. 43—44.

významné postavení a mohl svým jednáním a prací ovlivnit řešení závažných problémů) nebo o popis zážitků, lidí atd., zasazených do dobových společenských souřadnic.

Výpověď *„o sobě"* podávají pamětníci v autobiografickém typu vzpomínek[22] (Janko Alexy, Vladimír Clementis, Margita Figuli, Jozef Króner, Andrej Mráz, Andrej Plávka, Ján Poničan, Ján Smrek aj.); paměti nemusejí být ucelené a nemusejí směřovat k autobiografickému románu, může jít o mozaiku jednotlivých dílčích záznamů, do nichž jsou zařazeny vzpomínky na členy rodiny, přátele a známé, v nichž najdou místo i dobové události, společenský a politický život, kam se promítnou zážitky z cest, zkušenosti z práce apod. (např. Štefan Bednár, Ivan Stodola aj.). Zejména specificky působí popsání cestopisných zážitků, protože zde se memoárová literatura stýká už s útvarem cestopisu, po mnohých stránkách vzpomínkám velmi příbuzným.[23] Tak Zora Jesenská píše v roce 1949 a 1952 o svých zážitcích ze Sovětského svazu (Bola som v Sovietskom zväze a Cesta do Moskvy), čímž se zařazuje mezi širší plejádu autorů, kteří navštívili Sovětský svaz a vzpomínají na svou cestu. Do tohoto okruhu patří i svědecká vyprávění o přátelích, příbuzných a známých nebo vzpomínky na význačné osobnosti, protože do nich pamětník promítá svůj vztah k nim a podává tak i obraz vlastní osoby (např. vzpomínky Hely Krčméryové na Štefana Krčméryho,[24] Libuše Mináčové na Karola Šmidkeho[25] nebo kniha Jána Hrušovského Umelci a bohémi[26] aj.). Frekventované — stejně jako v české memoáristice — jsou i sborníky vzpomínek na významné osobnosti, které shromažďují svědectví od více pamětníků a dávají tak možnost konfrontace jednotlivých pohledů, a tím i vytvoření objektivnějšího obrazu popisované osobnosti (sborník vzpomínek na Vladimíra Clementise Poznali sme jeho tvár, 1972; vzpomínky na davisty DAV, spomienky a štúdie, 1965, ale i vzpomínky na V. I. Lenina u příležitosti 100. výročí jeho narození).[27]

Až doposud jsme věnovali stručnou pozornost memoárům soustředěným okolo osoby pisatele či okolo jeho známých a přátel. Jinou oblast tvoří vzpomínky zaměřené především na postižení *dobových událostí*. Víme, že i zde píší autoři o své osobě a o svém podílu, ale přece jen převažuje obraz doby a společenského či politického života. Tento tematický okruh je možno štěpit velmi dobře podle časových hledisek: jsou to vzpomínky na dobu od první světové války do roku 1939 a vzpomínky na léta od počátku druhé světové války do současnosti.

Memoáry na první vymezené časové období (1914—1939) se u starších pamětníků dotýkají ještě první světové války (např. beletrizované vzpomínky Jána Hrušovského Stála vojna, stála, 1971), dále založení KSČ a sociálních a politických i společenských poměrů na Slovensku. Jsou to povětšině sborníky, které jsou pro vzpomínky tohoto tematického okruhu nejtypičtější. Na za-

[22] Eva Křivánková uvádí, že vzpomínky na vlastní život tvoří zhruba 30 % celkové poválečné vzpomínkové slovenské prózy (s. 44).
[23] Viz Klátik, Z.: *Vývin slovenského cestopisu*. Bratislava 1968.
[24] *Puknuté husle*. Bratislava 1967.
[25] *Muž z obrazu*. Bratislava 1971.
[26] Bratislava 1963.
[27] *Lenin medzi nami* (vyd. Štefan Štvrtecký). Bratislava 1970; *Spomienky na V. I. Lenina*. Martin, Okresný dom osvety 1970.

ložení KSČ a její další vývojovou cestu vzpomínají pamětníci např. ve sborníku Lubochňa 1921 (1961), Boje a ciele (1961), Za revolučné odbory (1962) nebo v publikaci Spomienky na slávne dni (1973), vydané u příležitosti 25. výročí Února.

V popředí však stojí vzpomínky na boj proti fašismu, druhou světovou válku, koncentrační tábory a Slovenské národní povstání.[28] K průběhu války se vztahují např. sborníky Pod vedením strany (1959), S ohňom v srdci (1962), Dukla večne živá (1969, 1975) aj., ale i samostatná svědectví jednotlivých autorů. Na dobu prožitou v koncentračních táborech vzpomíná např. Manca Švalbová nebo Júlia Škodová (Tri roky bez mena, 1962).[29]

Slovenské národní povstání je trvalým námětem memoárových prací v celém slovenském poválečném literárním vývoji. Eva Křivánková napočítala od poloviny čtyřicátých let do konce sedmdesátých let 28 memoárových publikací s tímto námětem,[30] a to jednak sborníků, jednak publikací sepsaných jednotlivými autory. Do tohoto okruhu se řadí i kniha Gustáva Husáka Svedectvo o Slovenskom národnom povstaní, která se zmocňuje tematiky nejen na bázi svědecké, ale i na bázi odborné.

Vzhledem k významu Slovenského národního povstání bychom očekávali ještě mohutnější obraz tohoto období ve slovenské pamětnické literatuře, zejména větší výskyt publikací okolo kulatých výročí SNP. Svou retardující úlohu tu však sehrál fakt, na který upozorňuje Ivan Kusý,[31] že obvinění některých představitelů SNP z buržoazního nacionalismu nevytvářelo podmínky pro vznik pamětnických svědectví. Memoárová literatura však není jediná, která se Povstání věnuje. Značné množství knih totiž vychází v pozdějších letech v rámci literatury krásné, která zpracovává povstaleckou tematiku v několika časově od sebe odlišených etapách, vždy prohloubeněji a nově. Zatímco v první fázi ještě vydávali pamětníci své osobní svědectví ve formě vzpomínkových črt i povídek a nejednou se přes tematiku SNP začleňovali do literatury (např. i Vladimír Mináč) — šlo tedy o literaturu stojící na hranici mezi dokumentem a beletrií, ale tendence k beletrii byla velmi silná —, v pozdějších vývojových etapách dochází k zřetelnějšímu rozčleňování na dokumentární, memoárovou prózu a beletrii a tyto žánry se již tak nemísí. Beletrie dává autorovi možnost konfrontace minulosti s přítomností, možnost vylíčení osudů bývalých účastníků bojů a jejich dnešních osudů. K tematice SNP se obracejí i mladší autoři, kteří z autopsie události neznají. To je také jeden z důvodů, proč ubývá konkrétních svědeckých výpovědí a sílí proud literatury sice z událostí vycházející, ale volně fabulující; literatura však podtrhuje dokumentární

---

[28] Rozbor literatury o SNP provedl Ivan Kusý (*Premeny povstaleckej prózy*, Bratislava 1974), Břetislav Truhlář aj. Tematice SNP je věnována mimo jiné také publikace *Slovenské národné povstanie v histórii a kultúre Slovenska (Zborník z konferencie Univerzity Komenského k 30. výročí SNP)*, Bratislava 1977, a sborník *Slovenské národné povstanie a literatúra* (Acta facultatis philosophicae Universitatis Šafarikanae), Bratislava 1977.

[29] Ve všech případech v této stati uvádíme jen příklady, aniž hodnotíme jejich kvalitu. Vzpomínkových knih s touto tematikou je mnoho a mají rozdílnou uměleckou, dokumentární i ideovou hodnotu.

[30] *Frekvence knižní memoárové literatury na Slovensku po druhé světové válce*. Brno 1979, s. 46.

[31] *Memoáre ako svedectvo rozhrania*. Slovenská literatúra, 26, 1979, č. 3, s. 226.

východisko a zakládá si na věrohodnosti výchozího materiálu. S touto literaturou, působící nejen závažností materiálu, ale i estetickým nábojem, může poměrně těžko soupeřit vzpomínková literatura průměrného typu. Tento problém hodnotí Ivan Kusý: „Slovenské národné povstanie je rozhodujúcim predelom v dejinách národa, reagovanie literatúry naň viedlo k jej celkovej premene na socialistickú, na literatúru socialistického realizmu. Nemohlo sa to [ne]odraziť aj na premene žánru, pre ktorý udalosťami hodnými spomínania, hrdinami hodnými biografických prác vytváralo bohatú materiálovú základňu. Vzhľadom na spoločenskosť tematiky, na to, že do literatúry vstupovali ľudia literárne predtým neskúsení, premena žánru je na prvý pohľad paradoxná: povstalecké spomienky, najmä spočiatku, od publicistických či vedeckých žánrov tendujú k literatúre a v nej od žánrov literatúry faktu ku ‚klasickým' žánrom, ako sú poviedka, novela a román. Pravdaže aj memoárová a biografická povstalecká próza mala svoje peripetie. Od nespravodlivého obvinenia niektorých vedúcich predstaviteľov Slovenského národného povstania z buržoázneho nacionalizmu nebola klíma vhodná pre vznik spomienkových diel. Ich nový rozkvet prichádza súbežne s rozkvetom ostatnej memoárovej a biografickej prózy, keď sa odtabuizovala problematika národa. Vtedy sa i povstalecké spomienky žánrove vyhraňujú, ba miesto počiatočnej beletrizácie spomienok sa zdôrazňuje aj dokumentárna pravdivosť románových próz."[32]

Ivan Kusý zdůraznil některá fakta podstatná pro vzpomínky s tematikou SNP, ale i fakta důležitá pro vztah mezi memoárovou dokumentaristikou a uměleckou literaturou.[33] SNP mělo přelomový význam ve slovenském poválečném vývoji. V literatuře dochází k přeměně žánru, k nové orientaci spisovatelů. Široká účast lidí na povstaleckých bojích, internacionální pomoc (viz např. vzpomínkový sborník Ako sa rodilo priateľstvo na večné časy, shrnující i vzpomínky sovětských účastníků Povstání, nebo sborník Spomienky večne živé, obsahující rovněž svědectví sovětských bojovníků, ale i publikace Bohuslava Chňoupka Lámanie pečatí, vydaná v roce 1984), radost z vítězství, na němž se podílely nejpokrokovější síly, vedly k tomu, že účastníci Povstání popisovali své zážitky. Proto se s rozsáhlou a tematicky širokou literaturou tohoto typu setkáváme až do současnosti.

Na zpracování povstalecké a vůbec válečné tematiky — memoárovém i uměleckém — můžeme jako v kostce sledovat poválečnou linii slovenské literatury, počínaje Jilemnického Kronikou a konče např. pracemi Vincenta Šikuly, Viery Švenkové, Júliuse Balca, Andreje Chudoby, Kláry Jarunkové, Hany Zelinové aj. Literatura tohoto okruhu se úzce váže s dokumentem a snaží se vypovídat o událostech věrohodně,[34] dochází však k prolínání vzpomínek a beletrie, k míšení dokumentu a fantazie, místy i k uplatnění literární fikce a lyrizaci. Je to svědectví o vzájemném působení mezi dokumentární literaturou a beletrií, přičemž dokumentární složka v povědomí čtenáře zaujímá dominující postavení. Podobné vzájemné ovlivňování je ostatně příznačné i pro jiné tematické oblasti memoáristiky, není ovšem tak silné; zdá se, že v současné

[32] Tamtéž, s. 226.

[33] Podrobněji se věnoval otázkám povstalecké prózy v knize *Premeny povstaleckej prózy*, Bratislava 1974; k našemu tématu se vztahuje především kapitola *Literatúra zo spomienok a dokumentov*, s. 94—104.

[34] Viz Kusý, I.: *Memoáre ako svedectvo rozhrania*, s. 226.

próze neustále sílí obliba děl literatury faktu a že i tato skutečnost působí na současný rozvoj vzpomínkové tvorby. Naopak zase reciproční působení literatury krásné, zejména jejích lyrizujících složek, projevuje se v současných vzpomínkových prózách více než zřetelně.

V české i slovenské memoáristice má tematika svázaná s druhou světovou válkou důležité postavení a vytváří v rámci vzpomínkové literatury relativně samostatný proud. Na rozdíl od české svědecké literatury však silné postavení SNP dalo vzniknout řadě knih, v nichž se odrážejí jako v zrcadle základní vývojové tendence a ideové postoje; všechny poválečné generace vyložily svůj vztah k SNP.

Kromě vzpomínek uvedeného tematického okruhu (válka, SNP) jsou nejčastěji ve slovenské memoáristice zastoupeny autobiografické memoáry. Tento jev je příznačný pro memoárovou literaturu obecně, neboť snaha podat obraz vlastního života je běžným popudem k sepsání vzpomínek; tento popud je nezávislý na vnějších okolnostech a společenském vývoji, ovšem doba přesto i zde svou naléhavostí zvyšuje počet pamětnických knih.

Jiné tematické oblasti již jen dokreslují portrét poválečné slovenské memoáristiky, přičemž značný podíl v něm mají i znova vydávané práce ze starších vývojových období, zejména štúrovců.

Oblibu vzpomínkového žánru na Slovensku po druhé světové válce dokumentuje dobře i *memoárová literatura přeložená* do slovenštiny. Eva Křivánková shromáždila za období 1945—1977 celkem 217 knih přetlumočených z dvanácti jazyků[35] (do počtu jsou zahrnuta i několikerá vydání téže knihy). Na prvním místě jsou překlady z ruštiny, které mají třikrát větší frekvenci než překlady z češtiny (jsou na druhém místě). Pak následují překlady z němčiny, angličtiny, francouzštiny, maďarštiny, italštiny, polštiny, španělštiny, bulharštiny, rumunštiny a švédštiny.[36] Z české literatury byla přeložena Fučíkova Reportáž psaná na oprátce (Reportáž z pod šibenice), pak vzpomínky svázané se založením KSČ (Tisícdeväťstodvadsaťjeden, 1962) a s druhou světovou válkou. Z ostatních memoárů je to např. kniha Lídy Špačkové Taký bol (1971), Gusty Fučíkové Vzpomínky na Júliusa Fučíka (1972) a Život s Júliusem Fučíkem (1973), Čarovný prútok (Kouzelný proutek) Josefa Rybáka (1977) aj. Překlady nejsou však pro vzájemné poznání obou literatur podstatné, poněvadž jazykově jsou obě literatury přístupné českým i slovenským čtenářům. Memoáry některých předních osobností jsou — pro svou obsahovou i estetickou hodnotu — vnímány raději v originále (týká se to slovenských i českých pamětí); originál mimoto zvyšuje dojem dokumentárnosti i autentičnosti.

Slovenská memoáristika vydávaná od roku 1945 měla — stejně jako v českých zemích — své *kvantitativní vrcholy*. Ve větší míře se objevuje *od roku 1946*; jsou v ní zastoupeny vzpomínky s válečnou tematikou; zejména páté výročí SNP přineslo několik vzpomínkových publikací s povstaleckou tematikou. Potom produkce memoárů postupně klesá a desáté výročí SNP i desáté výročí osvobození se ve vzpomínkových pracích prakticky neodráží. Do těchto let spadá už vzpomenutá kritika některých politických a kulturních činitelů, což ovlivnilo záporně memoáristiku daného vývojového období. Obraz memoárů té doby spoluvytvářejí spíše reedice už starších pamětnických svědectví (Terézia Vansová, Ján Hrušovský, Martin Rázus, Janko Jesenský, Ján Kollár,

[35] *Frekvence knižní memoárové literatury na Slovensku po druhé světové válce.* Brno 1979, III. kapitola, *Přeložená memoárová literatura*, s. 72—99.
[36] Tamtéž, s. 72.

Peter Jilemnický, Elena Maróthy-Šoltésová, vzpomínky na Pavla Országha Hviezdoslava, Ľudovíta Štúra apod.).

Od poloviny padesátých let však počet vzpomínek opět roste (autobiografické práce, výročí VŘSR, výročí Slovenské republiky rad, výročí osvobození, výročí založení KSČ a zejména válečná tematika spolu se Slovenským národním povstáním) a s menšími výkyvy se udržuje celá *šedesátá léta* (v té době je vydáno např. Husákovo Svedectvo o Slovenskom národnom povstaní, memoáry Štefana Bednára, Vladimíra Clementise, Tido J. Gašpara, Hely Krčméryové, Andreje Mráze, Jána Smreka, Ivana Stodoly aj.). V *sedmdesátých letech* se počet pamětnických svědectví opět zvýšil (autorské paměti z tohoto období jsme uvedli v úvodu studie, dále byly vydávány práce vracející se k válce, k SNP, k problematice vývoje dělnického hnutí, spojené s výročími, která do těchto let spadají).

Situace je tedy obdobná jako v českých zemích; výjimku tvoří prudší vzepětí české memoárové literatury v době těsně poválečné, značný růst české memoáristiky po vydání Nezvalových pamětí a konečně to, že slovenská literatura také nereagovala tak bezprostředně na některá výročí jako literatura česká. Pro obě literatury, českou i slovenskou, je typický růst memoárové prózy v sedmdesátých letech, na němž se podílejí jak spisovatelé (na Slovensku zejména Andrej Plavka), tak ostatní umělci (herci, malíři, hudebníci) a prostí pamětníci, kteří prožili druhou světovou válku. Celkový vývoj poválečné memoáristiky v našich zemích svědčí jednak o některých společných principech a působících faktorech, jednak o rozdílnostech daných specifickými příčinami uloženými v samém literárním vývoji a v tradici žánru. Ivan Kusý správně poukazuje na to, že je třeba „pre rozkvet slovenskej memoárovej spisby posledného obdobia mať na pamäti čas slovenskej literatúry začiatkom šesťdesiatych rokov".[37] Zároveň upozorňuje, „že nové v memoárovej a biografickej próze šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov je nielen odtabuizovanie niektorých faktov, ale aj spôsob ich spracovania".[38]

Ve způsobu zpracování se objevuje v širší míře využití metod umělecké prózy. Vznikají tak žánry stojící na pomezí mezi literaturou dokumentární a krásnou, v mnohých případech to však vede „k podceňovaniu faktológie".[39] A tak dochází Ivan Kusý ke konstatování, které správně charakterizuje poslední období rozvoje memoáristiky na Slovensku a jeho příčiny: „Slovenská memoárová próza si od začiatkov svojho terajšieho rozkvetu predstavovala tvorivú negáciu ‚ideologického' modelu. Istotne pri tom pôsobil aj sám žáner, pre ktorý je príznačná osobná výpoveď proti ideologicky zovšeobecnenému poznaniu, čiže evokácia proti typizácii, najmä zjednodušenej. Nezanedbateľná je u nás pri prerušovanom živote žánru — nie však podstatná — subjektívna rezervovanosť k zháňaniu prameňov a dokumentov k rekonštrukcii skutočnosti, prirodzená a samozrejmá v literatúrach s dlhou a neprerušenou tradíciou memoárovej spisky. Literárne sa však v danej situácii pozitívne prejavilo, že memoáristi sa literárne formovali, keď sa v slovenskej próze aktivizovala jej lyrická tvár."[40] Dále pak uvádí, že „memoárová literatúra previedla prózu cez rozhra-

[37] Kusý, I.: *Memoáre ako svedectvo rozhrania.* Slovenská literatúra, 26, 1979, č. 3, s. 220.
[38] Tamtéž, s. 229.
[39] Tamtéž, s. 231.
[40] Tamtéž, s. 233—234.

nie, cez krízový stav a tak z tejto strany sú vytvorené predpoklady pre vývin spoločenského románu nielen zo súčasnosti, ale aj z ‚nedávnych' čias —".[41] Správný je i Kusého postřeh, že slovenská memoárová próza je ještě mladým žánrem, což dokládá tím, že v současné slovenské literatuře nenajdeme zatím knihy, které by přijaly podobu vzpomínek proto, aby na čtenáře působily právě těmi složkami, které jsou pro memoárovou literaturu typické.[42] Jinými slovy řečeno, spisovatelé zatím ještě nezobecňují znaky vlastní memoárovému žánru a nepřenášejí je na fiktivní díla, aby vzpomínkovým rouchem podpořili své umělecké záměry. Na konci své stati pak říká: „Obdobie jej [tj. memoárové literatury — V. V.] rozkvetu svedčí o košatení slovenskej socialistickej literatúry. Ideove jej predstavitelia spoluformovali nové socialistické historické vedomie slovenského národa a to tak, že boli spoľahlivou oporou aj v krízových rokoch, či ich neblahé výsledky pomáhali prekonávať. Umelecky na jednej strane pomohli prekonať zjednodušenosť typizácie a na druhej strane vkorenením do tradícií lyrizovanej prózy boli aj oporou proti modernistickým tradíciám. Pravdaže, prínos sa musí historicky meniť a tak v najbližšej budúcnosti by malo ísť o istú emancipáciu memoárovej a biografickej prózy od literatúry fikcie."[43]

Srovnáme-li na závěr slovenskou a českou memoáristiku, vidíme, že česká vzpomínková literatura přinesla do poválečného vývoje více děl než vzpomínková literatura slovenská a že je o něco rozmanitější, že má širší záběr. Více rovněž uplatňuje prvky příznačné pro memoáry — totiž faktografičnost a dokumentárnost. Hranice mezi fiktivní literaturou a memoáry jsou v české vzpomínkové próze ostřejší; svou roli zde sehrála tradice žánru, daná už klasiky 19. století. Slovenská memoáristika má však ve vývoji slovenské poválečné literatury podstatné místo, protože se na novém rozkvětu socialistické literatury významně podílela.

О ПОСЛЕВОЕННОЙ СЛОВАЦКОЙ МЕМУАРНОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

Автор в статье занимается послевоенной словацкой мемуарной литературой, постоянно принимая во внимание чешскую послевоенную мемуарную литературу. Обращает внимание на развитие мемуарного жанра и показывает также интерес литературоведов к этому виду литературы.

Решающими для развития мемуарной литературы после второй мировой войны считает автор следующие факторы: влияния, действующие на мемуарную литературу извне, влияния, исходящие из самой литературы, и влияния, существующие в субъекте писателя. Воздействием этих факторов на меуарную литературу он объясняет различную частоту мемуаров в отдельных фазах развития послевоенной литературы.

Автор разделяет послевоенные меумары с общей точки зрения на мемуары »о себе« и мемуары »о времени« и в рамках этого разделения рассматривает мемуары, выра-

[41] Tamtéž, s. 235.
[42] Tamtéž, s. 236.
[43] Tamtéž, s. 237.

жающие проблематику времени (военные меуары, мемуары о Словацком национальном восстании, о развитии рабочего движения, об основании КПЧ и пр.) и мемуары автобиографические.

Повышенное внимание уделяет автор мемуарам о Словацком национальном восстании, так как эта тематика оказывала существенное влияние на развитие всей словацкой послевоенной литературы, на ее идейный и художественный характер.

Автор в статье приходит к заключению, что вершины словацкой мемуарной литературы находятся в середине сороковых годов, потом продукция постепенно уменьшается. Во второй половине 50ых годов число мемуаров опять растет и с небольшими различиями сохраняется в течение 60ых годов. В 70ые годы число мемуаров опять начинает повышаться. Ситуация аналогична чешской литературе. Исключение образует большое число мемуаров в первые послевоенные годы и в период после издания мемуаров Незвала в конце 50ых и в начале 60ых годов. Кроме того словацкая литература не реагировала так непосредственно на некоторые годовщины исторических событий, как литература чешская. Для обеих литератур оказывается типичным рост мемуарной прозы в 70ые годы, в котором принимают участие как писатели, так и другие художники и простые свидетели, прожившие вторую мировую войну.

Из сравнения чешской и словацкой мемуарной литературы вытекает, что чешская мемуарная литература многочисленнее и разнообразнее. В большей мере в ней находят применение элементы, типичные для мемуаров, т.е. фактографичность и документальность. Разделительные признаки между мемуарами и художественной литературой являются в чешской мемуарной прозе более острыми. Большое значение имеет также традиция жанра.